

ספרות • אמונות • ביקורת

אמנון נבות

בין הקטאליזטור לסטריאוטיפ

קוראים. כאילו מבקש הרומאן הוה למצוא את מקומו הטבעי והשמור לו לכתחילה, לא כ„ספרות“, אלא כ„חומר קריאה“. המסקנה המתבקשת היא, שהרומאן הקצר הזה, ייספג גם הוא בתוך אותו לימבו אפלולי ונמוך של קהל קוראים, שענים, כאמור, לסיפוק מידי של גירויים. ואמנם, מקרא ב„סירוס“, ובמצורף אליו – הרהורים כבדים בדבר ה"שם" שבו קורא הרומאן – עלול להוביל למסקנה שמן הראוי לעזוב אותו לקוראים שימצאו בכך עניין. דהיינו, לא לענות את הרומאן בטיפול ביקורתי ממש. גם הנושא וכסיס הקונפליקט המוגדר (קשר סכסואלי וסאדו-מאזוכיסטי בין נערה ישראלית צעירה בת הקריות לבין בדוני שחור שפם מורה אימה וביצועים סכסואליים), על ריקעם המפתה של חולות המדבר, באיזורי המישגה שבין נביעות ואופירה, צורם באקורד סנסציוני מובהק. משהו בהתנסחות הבסיסית של התימה והמוטיבים הנלווים, שצריכים 'להעשיר' את התימה, (ואמנם כאלה אין רבים, שניים שלושה בסך הכול, שלא יצאו משלב עוכרי מאוד של גילום), משרר כיוון נמוך וגבולי מאוד של מימוש ספרותי. עלול להתעורר החשד, שהעיצוב הספרותי שכן קיים ברומאן בפועל, רמת הלשון הגבוהה ביחס ההתנסחותיות השגורות בלימבו האמור, אינם אלא ניסיונות ציניים לספק תיבת תהודה רופסת לחומרים

המכעבים והרותחים בלהטו של המדבר וכרמיונו של הקורא ברזומנית. לכאורה, הכל, התפאורה (כפר דייגים בסגנון המנטאלי ה'חפשי חפשי' של נביעות, מנותק מכל הקשר ריאלי), התאורה (דראמאטיזאציה והעצמה יתירה של משחקי הסקס והחיוזור ההרדיים שבין הברווי לצעירה, בצירוף נגינה סמוייה על העצבים ועל מיתריו של מוטיב ה"לכנה" וה"שחור"; התלבשות (שמלה בדווית קלה להסרה, אשר בעצם מפגיעה בור האפל שיסיר אותה ויחשוף את הכשר הלבן), כל אלה מאותתים בפנס עצבני מאוד כלפי שיכבה נרחבת ונמוכה של קוראים. הקורא המודע, חלף זאת, נותר קר ומשועמם כהוגן. הקשר שבין הצעירה הישראלית לברווי, למרות מאמצים כבדים של הנמקות כעין ספרותיות 'כבדות משקל', נתפס במין גחמה סתמית, והתמשכותה חסרת כל ערך, משנגמר טעמו של המפגש הסכסואלי הראשוני. מפגש זה, אינו מוביל לכל הארה או הבנת עומק במיגור כלשהו של הרומאן. הקורא יאלץ להגיע למסקנה אחת מן השתיים: או שמסופר על צעירה ישראלית משועממת כהוגן ומרוקנת מכל כוח חשיבה ואפילו יכולת אמיתית לחוות משהו ברמה שהיא מעל לגובה המותניים, או שהמחברת חפה מכל יכולת לעצב דמות. ואמנם, הניסיון לעצב עבור צעירה זו 'עבר' ו'עומק' מפוברק מלכתחילה. עברה מאופיין, ללא מאמץ יתר, כעברו האופייני של ורדה'לה מ'נעורי ורדה'לה' הלזויניים. שהוזה בארה"ב, נישואיה, כל אלה מתוארים בשתי שורות והצי, כאילו גם נישואיה וגם מסעה בארה"ב אינם אלא גחמה סתמית. אין מה לדבר: פתרון קל ומוצלח בהחלט. החשוב מכל, אין כל נתון באופייה. שיסביר את פשר ההתמכרות, ההתמסרות וההזדהות עם הברווי, באופן כה אינטנסיבי ולהוט.

לפיכך, מה שנחשב כ'התרחשות מרכזית' ברומאן, נרון בעין ביקורתית כחסר כל בסיס אנושי והנמקה. הברווי, למרות שכוונת המכוון היתה לבנות דמות בעלת מימדים אריכטיפאליים, מעוצב כסטריאוטיפ מדוקן מכל זומר אנושי ספציפי, המתאפיין בעיקר, זאת כבר אמרתי, במיומנות סכסואלית בלתי מצוייה, באלימות כבושה המתפרצת לעיתים (כשנמאס למחברת לתאר סתם סקס, כנראה), ומוצאת לה פורקן נאות בתשמישים בלתי מקובלים בגופה של הצעירה הישראלית הממוכרת. פרט לכך, נתפס הברווי הסטריאוטיפי הנ"ל כמי ששומר בקנאות על משפט זקני השבט: החווייה המיוחדת שהוא עובר עם אשה זרה, לא גורמת בו כל שינוי מהותי, טוב או רע. המספרת, זאת יש לקבוע בצער, לא רק שלא הצליחה להדור אף את עובי העור של הדמות, היא לא טרחה אפילו לברוק את הסטריאוטיפ שנכרך במושג 'ברווי'. נוצר כאן תואם מוחלט בין המושג השאכלוני המקובע ברמיונו של קורא 'נמוך' ולא מודע, לבין מה שהמחברת מספקת לו, כבידור מושגי וחוייתית. ברזוי זה, הבנוי מקרטון גס ומרוח בצבע שחור, צריך לשמש קאטאליזטור חייתייקיומי לדמות העיקרית. אלא שמיפגש, אפילו אינטנסיבי ומרגש, בין סטריאוטיפ וקאטאליזטור אינו יוצר מאום. כי כאמור, גם בעיצובה הבסיסי של הדמות המרכזית (שאולי היתה צריכה להיות הרבה יותר קרובה וישימה בהשוואה לדמותו של הברווי, הואיל והיא ככל הנראה בת גילה ודורה של המחברת) נכשלה דורית זילברמן כשלון חרוץ.

לתיעוד מפורט, פלאסטי וחוויתי ככל האפשר, מומחש ככל האפשר של חווייה מינית או סידרה של חוויות מיניות אכסטאטיות, וכי זה (הסקס) מהווה גם תשתית וגם מניע מרכזי, וכל שאר המאפיינים הספרותיים, הופכים מטבע העניין להיות מישניים או צרדיים. על כך יש להשיב, כיכפועל, קמו מעט מאוד מספרים שיכלו למצות את הנושא המיוחד באורח משכנע, לטווח ארוך, וכזיקה ממשית להיבטים תימאטיים ואידאיים (הגרי מילר למשל). מקרא ברומאן של דורית יוכיה, כי אין עוצמת החוויה ומימושיה השונים כמפורט ברמו ובקיצור נמרץ במאמרנו זה מצליחים להחזיק, אלא כדי חציו של רומאן בן 122 עמודים. ניכר, כי אף המחברת חשה בכך, הואיל ולקראת חציו השני של הרומאן, מידלדל ופוחת המהלך התיאורי העז של הסקסוס. מנקודה זו מתחיל השלב הספרותי המפוברק של העניין: הציעוץ, הטישטוש, הסובלימאציה הסימבולית, ההחרה באמצעות כפית של מיתולוגיות בדואיות המיתקבלות כשיקריות ומפוברקות לגמרי עקב אותה הגזמה סימבולית. חציו הראשון של הרומאן הצטיין, למיצער, בקונקרטיזאציה של תיאור הפרטים. חציו השני, חף אף מכך. ולמרות כל האבחנות האלה, ואם נשכח לרגע את נסיבות הופעתו של הרומאן, יש רגליים לסברא שאין מדובר כאן ברומאן ממוסחר ומפוברק מראש וככל תנאי. אני יכול להניח, שאת הליך הכתיבה ליוו כוונת אמנותיות ממשיות. תנאי הכרחי ומספיק לתקפותה של אבחנת מינימום ערכית זו, צריך להיות מידה כל-שהיא של עוצמה חווייתית ברומאן. וזו, בהחלט קיימת. מערכת היחסים שבין הברווי לצעירה הישראלית נתפסת כממשית מאוד וכמציאותית מאוד, כל עוד עוסק הרומאן בנתונים הפיזיים (קרי: הגופניים) של הקשר. הימשכותו וקיבועו של הקשר, הוא הוא הנותר בלתי מוסבר ובלתי מנומק. הכתיבה שקופה לגמרי, ואין שום חציצה או רעש תיקשורתי בשלב המעבר שבין המספרת לקורא, לפחות בחציו הראשון של הרומאן.

הרימוי של יחסי מין כלגימת מים מלוחים לצמא, היינו, מצב המנוע מעצם הגדרתו האנושית מכל אפשרות של רויה אכן פועל, למרות מרכיב ניכר של שאבלוניות, במלוא עוצמתו. דברים זהים יאמרו בהקשרו של העיצוב הלשוני של „סירוס“. למרות כמה וכמה נפילות, ניכר שאקט הכתיבה לא נעשה, כפי שחשדנו קודם, מתוך קריצה מודעת כלפי קהל קוראים. משהו במעמס של הלשון, בכנונותה של המספרת להעמיס תוכן חוויתי על המלים, מוכיח זאת חוזר והוכה. לפחות בשלב הכוונות האתחלתיות, יש לזהות ניסיון לעיצוב ספרותי ממש של החוויה, ולפיכך, אין למיין את „סירוס“ כנשוא המתקיים מתוך לתחומי הדיון הממשיים של הסיפורת מראש ובכל תנאי. דורית זילברמן, אינה נטולת כישרון, ולמרות שכמעט כל מה שכתבה עד עתה ימויין כקוריוז או בקוריוז מכעים, כשרון המספר שלה אינו קוריוז כלל. עד עתה, היא הוכיחה חוסר אחריות הגלומה בחוסר כל נכונות להתחבט חיבוט של אמת בכל הכרוך בכתיבה סיפרותית מצפונית, ותמיד נתפשה אל השטחי, המפוברק והקל; כך למשל, היא כותבת רומאן קצר, בעוד שאין לה כל שליטה בז'אנר הספציפי והקשה הזה. היא רואה עצמה כפטרור מלימוד הכללים הבסיסיים של הפורמאט ועיצוב התוכן האפשרי לו'אנר. היא רואה עצמה פטורה גם מן הצורך לברוק את הבעייתיות הנובעת ממנו בהקשרה של הסיפורת העברית נפרט והרומאן המודרני בכלל. מי שמרזו כדי כך את הליך הכתיבה, לא פחות מרומאן ושניים בשנה, אל יתמה משיבחין, כי התוצאה היא פג סיפורתי, או גרוע מזה, נפל: להלביש שתי דמויות בשלמה כרווית ולהקנות להן מבט מלא מיסתורין מדברי, זה לא מספיק, לא וחומר לנובלה. גם החדירה אל תוככי הכשר, מן הראוי שתיעשה בדרכים פחות מקובלות, אפילו מחדירת-משגל סגנון פלאטיני. כמצב הדברים הנוכחי, זאת יש לקבוע בצער, „סירוס“ שייך לתחומי הריאקציה הנוצרת בין הסטריאוטיפ לקאטליזטור.